

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 14ης Οκτωβρίου 2010*

Στην υπόθεση C-428/09,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Conseil d'État (Γαλλία) με απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2009, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 29 Οκτωβρίου 2009, στο πλαίσιο της δίκης

Union syndicale Solidaires Isère

κατά

Premier ministre,

Ministère du Travail, des Relations sociales, de la Famille, de la Solidarité et de la Ville,

Ministère de la Santé et des Sports,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.N. Cunha Rodrigues, πρόεδρο τμήματος, A. Arabadjiev, A. Rosas, U. Lõhmus και A. Ó Caoimh (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: J. Mazák
γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Union syndicale Solidaires Isère, εκπροσωπούμενη από τον E. Decombard, δικηγόρο,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους G. de Bergues και B. Messmer,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Smolek,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους M. Van Hoof και M. van Beek,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 299, σ. 9).

- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο αιτήσεως ακυρώσεως με την οποία η Union syndicale Solidaires Isère (στο εξής: Union syndicale) ζητεί από το Conseil d'État να ακυρώσει το διάταγμα αριθ. 2006-950, της 28ης Ιουλίου 2006, περί εθελοντικής συμμετοχής σε προγράμματα παροχής εκπαίδευσης (στο εξής: διάταγμα υπ. αριθ. 2006-950), καθόσον εισήγαγε στον Code du travail (Εργατικός Κώδικας) τα άρθρα D. 773-2-1, D. 773-2-2 και D. 773-2-3, καθώς και τη σιωπηρή απόρριψη από τον Premier Ministre (Πρωθυπουργό) της αιτήσεως θεραπείας κατά του εν λόγω διατάγματος.

Το νομικό πλαίσιο

Η νομοθεσία της Ένωσης

Η οδηγία 89/391/ΕΟΚ

- 3 Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ, του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 1989, σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία (ΕΕ L 183, σ. 1), η οδηγία αυτή «εφαρμόζεται σε όλους τους δημόσιους ή ιδιωτικούς τομείς δραστηριοτήτων (βιομηχανικές, γεωργικές, εμπορικές, διοικητικές, εκπαιδευτικές, πολιτιστικές δραστηριότητες, δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, αναψυχής κ.λπ.)».
- 4 Εντούτοις, το άρθρο 2, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει ότι αυτή «δεν εφαρμόζεται όταν δεν το επιτρέπουν εγγενείς ιδιαιτερότητες ορισμένων δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα, π.χ. στις ένοπλες δυνάμεις ή στην αστυνομία, ή ορισμένων συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας».

Η οδηγία 2003/88

- 5 Η οδηγία 2003/88 κατήργησε, με ισχύ από τις 2 Αυγούστου 2004, την οδηγία 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 307, σ. 18), τις διατάξεις της οποίας κωδικοποίησε.

6 Η πέμπτη, η έβδομη, η δέκατη πέμπτη και η δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/88 ορίζουν:

«(5) Όλοι οι εργαζόμενοι πρέπει να έχουν επαρκείς περιόδους ανάπαυσης. [...] Οι εργαζόμενοι στην Κοινότητα πρέπει να διαθέτουν ορισμένες ελάχιστες περιόδους ανάπαυσης, ημερησίας, εβδομαδιαίας και ετήσιας καθώς και κατάλληλα διαλείμματα εργασίας. [...]

[...]

(7) Από σχετικές μελέτες έχει αποδειχθεί ότι ο ανθρώπινος οργανισμός είναι πιο ευαίσθητος κατά τη διάρκεια της νύχτας στις περιβαλλοντικές οχλήσεις και σε ορισμένες επαχθείς μορφές οργάνωσης της εργασίας, καθώς και ότι μακριές περίοδοι νυκτερινής εργασίας είναι επιζήμιες για την υγεία των εργαζομένων και μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλειά τους στην εργασία.

[...]

(15) Λαμβάνοντας υπόψη τα θέματα που είναι δυνατόν να ανακύψουν από την οργάνωση του χρόνου εργασίας, φαίνεται σκόπιμο να προβλέπεται μια κάποια ελαστικότητα στην εφαρμογή ορισμένων διατάξεων της παρούσας οδηγίας, εξασφαλίζοντας παράλληλα την τήρηση των αρχών της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων

(16) Θα πρέπει να επιτρέπονται παρεκκλίσεις από ορισμένες διατάξεις της παρούσας οδηγίας, εκ μέρους των κρατών μελών ή των κοινωνικών εταίρων, αναλόγως. Κατά γενικό κανόνα, σε περίπτωση παρέκκλισης, πρέπει να χορηγούνται στους οικείους εργαζομένους ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής ανάπαυσης.»

- 7 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/88, που αφορά το αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής αυτής, έχει ως εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία καθορίζει τις στοιχειώδεις προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας.

2. Εφαρμόζεται:

- α) στις ελάχιστες περιόδους ημερήσιας και εβδομαδιαίας ανάπαυσης και ετήσιας άδειας, στο χρόνο διαλείμματος και στη μέγιστη εβδομαδιαία διάρκεια εργασίας, και
- β) σε ορισμένες πλευρές της νυκτερινής εργασίας, της κατά βάρδιες εργασίας και του ρυθμού εργασίας.

3. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλους τους ιδιωτικούς ή δημόσιους τομείς δραστηριοτήτων, κατά την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία για την οργάνωση του χρόνου εργασίας των ναυτικών, που σύναψαν η ένωση εφοπλιστών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ECSA) και η ομοσπονδία των ενώσεων εργαζομένων στις μεταφορές, στην Ευρωπαϊκή Ένωση (FST) (ΕΕ L 167, σ. 33] με την επιφύλαξη των άρθρων 14, 17, 18 και 19 της παρούσας οδηγίας.

Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στους ναυτικούς, όπως ορίζεται στην οδηγία 1999/63/ΕΚ, με την επιφύλαξη του άρθρου 2 παράγραφος 8 της παρούσας οδηγίας.

[...]»

- 8 Το άρθρο 3 της οδηγίας 2003/88 καθιερώνει το δικαίωμα κάθε εργαζομένου να διαθέτει, ανά εικοσιτετράωρο, περίοδο ανάπαυσης ελάχιστης διάρκειας ένδεκα συνάπτων ωρών.
- 9 Το άρθρο 17, παράγραφοι 1 έως 3, της οδηγίας αυτής ορίζει:

«1. Τα κράτη μέλη, τηρώντας τις γενικές αρχές για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, μπορούν να παρεκκλίνουν από τα άρθρα 3, 4, 5, 6, 8 και 16, εφόσον η διάρκεια του χρόνου εργασίας, λόγω των ιδιοτεροτήτων της ασκούμενης δραστηριότητας, δεν υπολογίζεται ή/και δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους, ιδίως δε εφόσον πρόκειται για:

- α) διευθυντικά στελέχη ή άλλα πρόσωπα εξουσιοδοτημένα να λαμβάνουν αποφάσεις αυτόνομα·
- β) οικογενειακό προσωπικό, ή
- γ) εργαζόμενους στον τελετουργικό τομέα των εκκλησιών και των θρησκευτικών κοινοτήτων.

2. Οι παρεκκλίσεις που προβλέπονται στις παραγράφους 3, 4 και 5 επιτρέπεται να θεσπίζονται μέσω της νομοθετικής, κανονιστικής ή διοικητικής οδού ή με συλλογικές συμβάσεις ή με συμφωνίες μεταξύ κοινωνικών εταίρων, υπό τον όρο ότι στους οικείους εργαζόμενους χορηγούνται ισοδύναμες περιόδους αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου είναι αντικειμενικώς αδύνατη η χορήγηση

ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης, παρέχεται κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους.

3. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, παρεκκλίσεις από τα άρθρα 3, 4, 5, 8 και 16, είναι δυνατόν να επιτρέπονται:

[...]

β) για τις δραστηριότητες φύλαξης και επίβλεψης που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη συνεχούς παρουσίας για την προστασία των αγαθών και των προσώπων, ιδίως όταν πρόκειται για φύλακες και θυρωρούς ή επιχειρήσεις φύλαξης·

γ) για τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη να εξασφαλισθεί η συνέχεια της υπηρεσίας ή της παραγωγής, ιδίως: [...]

[...]».

Η εθνική νομοθεσία

¹⁰ Το πρώτο άρθρο του διατάγματος αριθ. 2006-950 εισήγαγε στον code du travail τα άρθρα D. 773-2-1 έως D. 773-2-7.

- 11 Οι διατάξεις αυτές του code du travail αντιστοιχούν πλέον, υπό την επιφύλαξη μικρών τροποποιήσεων, στα άρθρα D. 432-1 έως D. 432-9 του code de l'action sociale et des familles (κώδικας κοινωνικής και οικογενειακής πολιτικής).
- 12 Το άρθρο D. 773-2-1 του code du travail προέβλεπε ότι οι συμβάσεις συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης συνάπτονται μεταξύ φυσικών προσώπων ή μεταξύ φυσικού και νομικού προσώπου, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο L. 774-2, και ότι η συνολική διάρκεια των συμβάσεων που συνάπτονται από τον ίδιο συμβαλλόμενο δεν υπερβαίνει τις 80 ημέρες ανά δώδεκα συναπτούς μήνες.
- 13 Το άρθρο D. 773-2-3 του code du travail όριζε:

«Εν πάση περιπτώσει, οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων (συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης) δικαιούνται εβδομαδιαίως περίοδο αναπαύσεως ελάχιστης διάρκειας εικοσιτεσσάρων συναπτών ωρών.»

- 14 Το άρθρο L. 774-2 του code du travail, στο οποίο παρέπεμπε το άρθρο D. 773-2-1 του ίδιου κώδικα, και το οποίο περιέχεται πλέον, υπό την επιφύλαξη ελασσόνων τροποποιήσεων, στα άρθρα L. 432-1 έως L. 432-4 του code de l'action sociale et des familles, προέβλεπε:

«Ως συμμετοχή σε προγράμματα παροχής εκπαίδευσης νοείται η έκτακτη συμμετοχή, κατά τα οριζόμενα στο εν λόγω άρθρο, φυσικών προσώπων στον συντονισμό και τη διεύθυνση δραστηριοτήτων συλλογικής παροχής εκπαίδευσης σε ανηλικούς κατά τις σχολικές διακοπές, επαγγελματικές άδειες ή τον ελεύθερο χρόνο

[...].

Οι παρέχοντες υπηρεσίες δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης δεν υπόκεινται στις διατάξεις των άρθρων των κεφαλαίων I και II του τίτλου IV του πρώτου βιβλίου, στις διατάξεις των κεφαλαίων II και III του τίτλου I του βιβλίου II, ούτε στις διατάξεις του εισαγωγικού κεφαλαίου και του κεφαλαίου I του δεύτερου τίτλου του ίδιου βιβλίου του παρόντος κώδικα.

[...]

Ο χρόνος εργασίας των απασχολούμενων δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης προσδιορίζεται με γενική ή κλαδική συλλογική σύμβαση εργασίας, ελλείψει δε αυτών, με διάταγμα. Ο αριθμός των εργάσιμων ημερών δεν υπερβαίνει ανά άτομο τις εικοσιτέσσερις ημέρες ετησίως. Οι ενδιαφερόμενοι δικαιούνται εβδομαδιαίως ανάπαυση τουλάχιστον εικοσιτεσσάρων συναπτών ωρών. [...]»

- 15 Η γαλλική νομοθεσία δεν προέβλεπε, και εξακολουθεί να μην προβλέπει, ότι το έκτακτο και εποχιακό προσωπικό των κέντρων διακοπών και αναψυχής που απασχολείται δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης δικαιούται ημερήσια ανάπαυση τουλάχιστον ένδεκα συναπτών ωρών.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 16 Με την από 29 Ιανουαρίου 2007 αίτηση ακυρώσεως, η Union syndicale ζήτησε από το Conseil d'État να ακυρώσει το διάταγμα αριθ. 2006-950. Προβάλλει ότι το διάταγμα αυτό είναι αντίθετο προς την οδηγία 2003/88, καθόσον εξαιρεί τους εκτάκτως και εποχιακώς απασχολούμενους σε κέντρα διακοπών και αναψυχής δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης από το δικαίωμα σε ημερήσια ανάπαυση που αναγνωρίζει στους εργαζομένους ο code du travail.

- 17 Κατά την Union syndicale, η μη αναγνώριση τέτοιου δικαιώματος από τη γαλλική νομοθεσία αντίκειται προς τους σκοπούς του άρθρου 3 της οδηγίας 2003/88 και το ανώτατο όριο των ογδόντα εργάσιμων ημερών που προβλέπει ο code du travail δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο κατάλληλης προστασίας, κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας, το οποίο τάσσει ορισμένες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν οι επιτρεπόμενες παρεκκλίσεις, ιδίως του εν λόγω άρθρου 3.
- 18 Εκτιμώντας ότι δεν μπορεί να αποφανθεί με σαφήνεια επί των ζητημάτων που τίθενται στην υπόθεση της οποίας έχει επιληφθεί, ιδίως σε σχέση με τα άρθρα 1, 3 και 17, της οδηγίας 2003/88, το Conseil d'État αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εφαρμόζεται η οδηγία [2003/88] στο περιστασιακό και εποχιακό προσωπικό που απασχολείται κατ' ανώτατο όριο ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος σε κέντρα διακοπών και αναψυχής;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ως άνω ερώτημα:

α) λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της οδηγίας [2003/88], ο οποίος συνίσταται, σύμφωνα με [την παράγραφο] 1, του άρθρου 1, στον καθορισμό των στοιχειωδών προδιαγραφών ασφαλείας και υγείας, όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας, έχει την έννοια το άρθρο 17 [αυτής] ότι:

— είτε, κατά την πρώτη παράγραφο, η περιστασιακή και εποχιακή δραστηριότητα των απασχολούμενων δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης μπορεί να θεωρηθεί δραστηριότητα, “στην οποία, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της, η διάρκεια του χρόνου εργασίας, δεν υπολογί-

ζεται ή/και δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζόμενους”;

— είτε, κατά [...] την παράγραφο 3, συνιστά “δραστηριότητα φύλαξης και επίβλεψης που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη συνεχούς παρουσίας για την προστασία των αγαθών και των προσώπων”;

β) στην τελευταία περίπτωση, η διάταξη που περιορίζει σε ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος την παροχή υπηρεσιών από τους απασχολούμενους δυνάμει των επίμαχων συμβάσεων σε κέντρα διακοπών και αναψυχής πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει [το άρθρο 17], παράγραφος 2, [της οδηγίας 2003/88] όσον αφορά “την ισοδυναμία των περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης” ή “την καταλληλότητα της προστασίας των οικείων εργαζομένων”;

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

- ¹⁹ Με το πρώτο ερώτημά του, το εθνικό δικαστήριο ζητεί ουσιαστικώς αν οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης όπως οι επίδικες, ασκώντας έκτακτες και εποχιακές δραστηριότητες σε κέντρα διακοπών και αναψυχής κατά ογδόντα κατ’ ανώτατο όριο εργάσιμες ημέρες ανά έτος, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88.

- 20 Υπενθυμίζεται καταρχάς ότι η εν λόγω οδηγία καθορίζει τις ελάχιστες προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας σχετικά με την οργάνωση του χρόνου εργασίας.
- 21 Η εν λόγω οδηγία ορίζει το πεδίο εφαρμογής της κατά τρόπο ευρύ, καθόσον έχει εφαρμογή, όπως προκύπτει από το άρθρο της 1, παράγραφος 3, σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων, ιδιωτικούς ή δημόσιους υπό την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391, με εξαίρεση ορισμένους ειδικούς τομείς που απαριθμούνται ρητώς (βλ. απόφαση της 26ης Ιουνίου 2001, C-173/99, ΒΕCΤU, Συλλογή 2001, σ. I-4881, σκέψη 45).
- 22 Πράγματι, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι τόσο από τον σκοπό της οδηγίας 89/391, ο οποίος έγκειται στην προαγωγή της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων κατά την εργασία, όσο και από το γράμμα του άρθρου 2, παράγραφος 1, προκύπτει ότι το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής είναι ευρύ (απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2004, C-397/01 έως C-403/01, Pfeiffer κ.λπ., Συλλογή 2004, σ. I-8835, σκέψη 52).
- 23 Στον κατάλογο των απαριθμωμένων στο άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391 δραστηριοτήτων, ο οποίος εξάλλου δεν είναι εξαντλητικός, περιλαμβάνονται εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, καθώς και, εν γένει, δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών.
- 24 Κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/391, η βασική αυτή οδηγία δεν εφαρμόζεται όταν δεν το επιτρέπουν εγγενείς ιδιαιτερότητες ορισμένων δραστηριοτήτων του δημόσιου τομέα, π.χ. στις ένοπλες δυνάμεις ή στην αστυνομία, ή ορισμένων συγκεκριμένων δραστηριοτήτων στις υπηρεσίες πολιτικής άμυνας. Εντούτοις, οι εξαιρέσεις αυτές από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/391 πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικώς και αφορούν ορισμένες ιδιαίτερες

δραστηριότητες του δημόσιου τομέα, οι οποίες αποσκοπούν στη διασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, που είναι αναγκαίες για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας (βλ., κατ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-303/98, *Simar*, Συλλογή 2000, σ. I-7963, σκέψεις 35 και 36, καθώς και *Pfeiffer* κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψεις 52 έως 55).

- 25 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η δραστηριότητα του έκτακτου και εποχιακού προσωπικού των κέντρων διακοπών και αναψυχής δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τέτοιου είδους δραστηριότητες.
- 26 Πρέπει επομένως να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η δραστηριότητα του εν λόγω προσωπικού εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/391 και της οδηγίας 2003/88, καθώς η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής που προβλέπει το άρθρο 1, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, της τελευταίας οδηγίας δεν εφαρμόζεται στους ναυτικούς.
- 27 Είναι σκόπιμο επίσης να υπομνησθεί ότι, καίτοι ως εργαζόμενος ορίζεται στο άρθρο 3, στοιχείο α', της οδηγίας 89/391 κάθε πρόσωπο που απασχολείται από έναν εργοδότη, συμπεριλαμβανομένων των ασκουμένων και των μαθητευομένων, εκτός από το υπηρετικό προσωπικό, εντούτοις η οδηγία 2003/88 ουδόλως παραπέμπει στη διάταξη αυτή της οδηγίας 89/391 ούτε στον ορισμό του όρου «εργαζόμενος», όπως αυτός προκύπτει από τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.
- 28 Από την τελευταία διαπίστωση προκύπτει ότι, για την εφαρμογή της οδηγίας 2003/88, η έννοια του εργαζομένου δεν επιδέχεται ερμηνεία διαφορετική ανάλογα με το εθνικό δίκαιο αλλά έχει αυτοτελές περιεχόμενο στο δίκαιο της Ένωσης. Πρέπει να ορίζεται βάσει αντικειμενικών κριτηρίων που χαρακτηρίζουν την εργασιακή σχέση αναλόγως των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των οικείων προσώπων. Το κύριο χαρακτηριστικό της εργασιακής σχέσεως είναι ακριβώς το γεγονός ότι ένα άτομο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, σε άλλο και υπό τη διεύθυνσή του, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ., κατ' αναλογία, κατά την έννοια

του άρθρου 39 ΕΚ, αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 1986, 66/85, Lawrie-Blum, Συλλογή 1986, σ. 2121, σκέψεις 16 και 17, καθώς και της 23ης Μαρτίου 2004, C-138/02, Collins, Συλλογή 2004, σ. I-2703, σκέψη 26).

- 29 Στο πλαίσιο του χαρακτηρισμού υπό το πρίσμα του όρου «εργαζόμενος», στον οποίο πρέπει να προβεί ο εθνικός δικαστής, αυτός οφείλει να στηριχθεί σε αντικειμενικά κριτήρια και να αποτιμήσει σφαιρικά όλες τις περιστάσεις της υποθέσεως που άπτονται της φύσεως τόσο των οικείων δραστηριοτήτων όσο και της επίδικης σχέσεως εργασίας.
- 30 Μολονότι, κατά την απόφαση περί παραπομπής, οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης δεν εμπίπτουν σε ορισμένες διατάξεις του *code du travail*, εντούτοις υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει δεχθεί ότι η *suī generis* νομική φύση της εργασιακής σχέσεως από πλευράς εθνικού δικαίου δεν ασκεί επιρροή επί της ιδιότητας του εργαζομένου υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης (βλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, C-116/06, Kiiski, Συλλογή 2007, σ. I-7643, σκέψη 26 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 31 Όσον αφορά εργαζομένους με σύμβαση αορίστου χρόνου, όπως οι απασχολούμενοι δυνάμει των επίμαχων συμβάσεων, το Δικαστήριο έκρινε ήδη ότι στο πλαίσιο της οδηγίας 93/104, η οποία δεν κάνει καμία διάκριση μεταξύ των εργαζομένων με σύμβαση αορίστου χρόνου και εκείνων με σύμβαση ορισμένου χρόνου, όσον αφορά ειδικότερα τις διατάξεις σχετικά με τις ελάχιστες περιόδους αναπαύσεως, αφορούν ως επί το πλείστον «όλους τους εργαζομένους» (βλ., κατ' αυτή την έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση ΒΕCΤU, σκέψη 46). Τούτο ισχύει και για την οδηγία 2003/88, και ιδίως για το άρθρο της 3, σχετικά με την ημερήσια ανάπαυση.

- 32 Λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, πρόσωπα όπως τα μέλη του έκτακτου και εποχιακού προσωπικού που έχουν υπογράψει την επίμαχη σύμβαση και απασχολούνται κατ' ανώτατο όριο ογδόντα εργάσιμες ημέρες ετησίως σε κέντρα διακοπών και αναψυχής, εμπίπτουν στην έννοια των εργαζομένων, όπως αυτή ορίζεται στη σκέψη 28 της παρούσας αποφάσεως.
- 33 Κατόπιν των προεκτεθέντων, πρέπει να δοθεί στο πρώτο ερώτημα η απάντηση ότι οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης, όπως οι επίδικες, ασκώντας έκτακτες και εποχιακές δραστηριότητες σε κέντρα διακοπών και αναψυχής κατά ογδόντα κατ' ανώτατο όριο εργάσιμες ημέρες ανά έτος, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

- 34 Με το δεύτερο ερώτημά του, που αποτελείται από δύο σκέλη, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, ουσιαστικώς να διευκρινιστεί αν οι εκτάκτως και εποχιακώς απασχολούμενοι σε κέντρα διακοπών και αναψυχής δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης εμπίπτουν στην εξαίρεση του άρθρου 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 ή στην εξαίρεση που προβλέπει η παράγραφος 3, στοιχείο β', του εν λόγω άρθρου. Σε περίπτωση που εφαρμόζεται το άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν εθνική διάταξη που περιορίζει σε ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος την παροχή υπηρεσιών από τους εν λόγω απασχολούμενους πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου, κατά τις οποίες οι ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπου είναι αντικειμενικώς αδύνατη η χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης, παρέχεται κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους.

- 35 Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται, εκ προοιμίου, ότι, κατά τις διατάξεις του άρθρου 3 της οδηγίας 2003/88, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, ώστε κάθε εργαζόμενος να διαθέτει, ανά εικοσιτετράωρο, περίοδο ανάπαυσης ελάχιστης διάρκειας ένδεκα συναπτών ωρών.
- 36 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος, του σκοπού και της οικονομίας της οδηγίας 2003/88, οι διάφορες επιταγές της περί κατώτατου χρόνου αναπαύσεως, όπως αυτή του άρθρου 3, συνιστούν ιδιαίτερης σπουδαιότητας κανόνες του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, οι οποίοι πρέπει να ισχύουν για κάθε εργαζόμενο ως ελάχιστη αναγκαία προδιαγραφή για την κατοχύρωση της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας του (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις BECTU, προπαρατεθείσα, σκέψεις 43 και 47, καθώς και της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-484/04, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Συλλογή 2006, σ. I-7471, σκέψη 38).
- 37 Δεδομένου του κύριου σκοπού της οδηγίας 2003/88, που είναι η αποτελεσματική προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων, επιβάλλεται, μεταξύ άλλων, η χορήγηση σε κάθε εργαζόμενο επαρκών περιόδων αναπαύσεως, οι οποίες πρέπει όχι μόνο να είναι αποτελεσματικές, υπό την έννοια ότι θα παρέχουν στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να αναλάβουν από την κόπωση που τους προκαλεί η εργασία τους, αλλά και να έχουν χαρακτήρα προληπτικό, ικανό να μειώσει κατά το δυνατόν τον κίνδυνο προσβολής της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων που μπορεί να προκαλέσει η σώρευση περιόδων εργασίας χωρίς την αναγκαία ανάπαυση (αποφάσεις της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, C-151/02, Jaeger, Συλλογή 2003, σ. I-8389, σκέψη 92, και Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου, προπαρατεθείσα, σκέψη 41).
- 38 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι είναι καταρχήν ασυμβίβαστη προς την οδηγία 2003/88 εθνική ρύθμιση όπως η επίδικη, η οποία, περιορίζοντας σε ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος τη δραστηριότητα δυνάμει των συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης, δεν προβλέπει ότι τα μέλη του έκτακτου και εποχιακού

προσωπικού που έχουν συνάψει τέτοιου είδους σύμβαση δικαιούνται την ημερήσια ανάπαυση που προβλέπει το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής.

- 39 Τούτο θα ίσχυε μόνο σε περίπτωση που η εν λόγω νομοθετική ρύθμιση ενέπιπτε στις παρεκκλίσεις που προβλέπει η οδηγία 2003/88, ιδίως το άρθρο 17.
- 40 Ως εξαιρέσεις από το καθεστώς της Ένωσης στον τομέα της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, οι παρεκκλίσεις που προβλέπει η οδηγία 2003/88, πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο που να τις περιορίζει στο απολύτως αναγκαίο μέτρο για τη διαφύλαξη των συμφερόντων των οποίων την προστασία καθιστούν δυνατή οι παρεκκλίσεις αυτές (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Jaeger, σκέψη 89).
- 41 Όσον αφορά, κατά πρώτον, την παρέκκλιση από το άρθρο 3 της οδηγίας 2003/88 που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 1, αυτής, η παρέκκλιση αυτή εφαρμόζεται σε εργαζομένους, ο χρόνος εργασίας των οποίων, καθ' ολοκληρία δεν υπολογίζεται ή δεν προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τους ίδιους τους εργαζομένους λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ασκούμενης δραστηριότητας.
- 42 Όπως προβάλλουν η Union syndicale και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από κανένα στοιχείο της υποβληθείσας στο Δικαστήριο δικογραφίας δεν προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται σε κέντρα διακοπών και αναψυχής στο πλαίσιο συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν τον αριθμό των ωρών που θα εργαστούν. Η περιγραφή των δραστηριοτήτων των εργαζομένων αυτών και της λειτουργίας των εν λόγω κέντρων από τη Γαλλική Κυβέρνηση, το ουσία βάσιμο της οποίας οφείλει να εξετάσει το αιτούν δικαστήριο, αποδεικνύει μάλλον το αντίθετο. Επίσης, η υποβληθείσα στο Δικαστήριο δικογραφία

δεν περιλαμβάνει στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι οι εν λόγω εργαζόμενοι δεν υποχρεούνται να παρίστανται στον τόπο εργασίας τους σε καθορισμένα ωράρια.

- 43 Διαπιστώνεται επομένως ότι, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο, το άρθρο 17, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88 αφορά δραστηριότητες που δεν έχουν καμία σχέση με δραστηριότητες όπως αυτές που ασκούν απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης σε κέντρα διακοπών και αναψυχής.
- 44 Δεύτερον, όσον αφορά την παρέκκλιση που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88, η διάταξη αυτή προβλέπει ότι, κατά την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, μπορεί να υπάρξει παρέκκλιση από το άρθρο 3 της οδηγίας αυτής «για δραστηριότητες φύλαξης και επίβλεψης που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη συνεχούς παρουσίας για την προστασία των αγαθών και των προσώπων».
- 45 Καίτοι αληθεύει, όπως προβάλλουν η Union syndicale και η Τσεχική Κυβέρνηση, ότι το προσωπικό των κέντρων διακοπών και ψυχαγωγίας ασκεί δραστηριότητες που αποσκοπούν στην εκπαίδευση και την ψυχαγωγία των ανηλίκων που διαμένουν στα κέντρα αυτά, όπως διαπιστώνει η Γαλλική Κυβέρνηση, στο συγκεκριμένο προσωπικό απόκειται επίσης η εξασφάλιση της διαρκούς επιβλέψεως των εν λόγω ανηλίκων. Μη συνοδευόμενοι από τους γονείς τους, οι ανήλικοι βρίσκονται, για λόγους ασφαλείας, υπό τη διαρκή επίβλεψη του προσωπικού που εργάζεται στα κέντρα αυτά. Εξάλλου, όπως ισχυρίζεται η Γαλλική Κυβέρνηση, η παιδαγωγική και εκπαιδευτική αξία των εν λόγω κέντρων έγκειται και –αν όχι κυρίως– στον ιδιαίτερο και πρωτότυπο τρόπο λειτουργίας κατά τον οποίο οι ανήλικοι που φιλοξενούνται σε αυτά διαμένουν κατά τη διάρκεια αρκετών ημερών μονίμως με τους συντονιστές και διευθυντές τους.

- 46 Υπ' αυτές τις περιστάσεις, διαπιστώνεται ότι οι δραστηριότητες εργαζομένων όπως οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης σε κέντρα διακοπών και αναψυχής είναι δυνατό να εμπίπτουν στην εξαίρεση που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/88, υπό τον όρο ότι οι προϋποθέσεις που τάσσει η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου πληρούνται.
- 47 Εξάλλου, όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών των δραστηριοτήτων και της λειτουργίας των κέντρων διακοπών και ψυχαγωγίας, οι δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν ενδεχομένως να υπαχθούν στην εξαίρεση από το άρθρο 3 της οδηγίας 2003/88 που προβλέπει το άρθρο 17, παράγραφος 3, στοιχείο γ', αυτής, σχετικά με τις δραστηριότητες που χαρακτηρίζονται από την ανάγκη να εξασφαλισθεί η συνέχεια της υπηρεσίας ή της παραγωγής.
- 48 Ασφαλώς, οι δραστηριότητες του έκτακτου και εποχιακού προσωπικού των κέντρων διακοπών και αναψυχής δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο της διατάξεως αυτής. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι, αφενός, δεν πρόκειται για εξαντλητικό κατάλογο και, αφετέρου, ότι οι εν λόγω δραστηριότητες, όπως προκύπτει από τη σκέψη 45 της παρούσας αποφάσεως, χαρακτηρίζονται επίσης από την ανάγκη διασφάλισης της συνέχειας της υπηρεσίας, καθόσον οι ανήλικοι που φιλοξενούνται στα κέντρα αυτά διαμένουν, καθόλη τη διάρκεια της παραμονής τους, μόνιμως με και υπό την επίβλεψη του προσωπικού των εν λόγω κέντρων.
- 49 Κατόπιν αυτού, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88, η υπαγωγή στις εξαιρέσεις της παραγράφου 3, στοιχεία β' και γ', του άρθρου αυτού, ιδίως όσον αφορά τη διάρκεια της ημερήσιας αναπαύσεως που προβλέπει το άρθρο 3 της οδηγίας, εξαρτάται ρητώς από την προϋπόθεση χορηγήσεως ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπου

είναι αντικειμενικώς αδύνατη η χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής ανάπαυσης, παροχής κατάλληλης προστασίας στους οικείους εργαζομένους.

- 50 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι «ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής αναπαύσεως» υπό την έννοια του άρθρου 17, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2003/88 πρέπει, προκειμένου να ανταποκρίνονται τόσο στις προδιαγραφές αυτές όσο και στον σκοπό αυτής της οδηγίας, όπως αυτός προσδιορίστηκε στη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως, να χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι, κατά τη διάρκειά τους, ο εργαζόμενος δεν υπέχει, έναντι του εργοδότη του, καμία υποχρέωση ικανή να τον εμποδίσει να ασχοληθεί, ελεύθερα και αδιαλείπτως, με τα ενδιαφέροντά του προκειμένου να εξουδετερώσει τα αποτελέσματα της εργασίας επί της ασφάλειας και της υγείας του ενδιαφερομένου. Επίσης τέτοιες περίοδοι αναπαύσεως πρέπει να διαδέχονται άμεσα τον χρόνο εργασίας που υποτίθεται ότι πρέπει να αντισταθμίσουν, προκειμένου να αποφευχθεί η κόπωση ή η υπερφόρτιση του εργαζομένου λόγω της σωρεύσεως διαδοχικών περιόδων εργασίας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Jaeger, σκέψη 94).
- 51 Προς διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας της ασφάλειας και της υγείας του εργαζομένου, πρέπει επομένως να προβλέπεται, κατά γενικό κανόνα, τακτική εναλλαγή μεταξύ εργασίας και αναπαύσεως. Για να μπορεί να αναπαύεται αποτελεσματικά, ο εργαζόμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να απομακρύνεται από το περιβάλλον εργασίας του για ορισμένο αριθμό ωρών που πρέπει όχι μόνο να είναι συνεχόμενες αλλά και να ακολουθούν άμεσα μια περίοδο εργασίας, προκειμένου να δίνεται στον εργαζόμενο η δυνατότητα χαλαρώσεως και εξαλείψεως της σύμφυτης με την άσκηση των καθηκόντων του κόπωσης. Αυτή η απαίτηση παρίσταται ακόμη περισσότερο αναγκαία όταν, κατά παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα, ο κανονικός χρόνος ημερήσιας εργασίας παρατείνεται λόγω εφημερίας (προπαρατεθείσα απόφαση Jaeger, σκέψη 95).
- 52 Υπ' αυτές τις συνθήκες, διάταξη εθνικού δικαίου όπως η επίμαχη που προβλέπει ότι η συνολική διάρκεια συμβάσεων όπως οι συμβάσεις συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης που συνάπτονται από τον ίδιο συμβαλλόμενο δεν υπερβαίνει τις 80 ημέρες

ανά περίοδο δώδεκα συνεχών μηνών δεν πληροί την υποχρέωση, που υπέχουν τα κράτη μέλη, και, κατά περίπτωση, οι κοινωνικοί εταίροι, να διασφαλίζουν τη χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής αναπαύσεως που επιτάσσει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88.

- 53 Ειδικότερα, όπως ισχυρίζεται η Union syndicale και η Τσεχική Κυβέρνηση, δεδομένου του σκοπού προστασίας που επιδιώκει η οδηγία 2003/88, ο μέγιστος αριθμός των εργασίμων ημερών ανά έτος είναι άνευ σημασίας όσον αφορά τις εν λόγω ισοδύναμες περιόδους αντισταθμιστικής αναπαύσεως.
- 54 Η Γαλλική Κυβέρνηση προβάλλει εντούτοις ότι η εξαιρετική φύση των δραστηριοτήτων του προσωπικού των κέντρων διακοπών και αναψυχής δεν καθιστά δυνατή τη χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής αναπαύσεως. Ειδικότερα, τα πρόσωπα που φιλοξενούνται σε αυτά είναι ανήλικοι που διαμένουν εκεί πλείονες ημέρες κατά τη διάρκεια των οποίων βρίσκονται υπό την επίβλεψη, την ημέρα και τη νύχτα, του ίδιου προσωπικού. Η χορήγηση αντισταθμιστικής αναπαύσεως, όπως την όρισε το Δικαστήριο στη σκέψη 94 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Jaeger, στα μέλη του έκτακτου και εποχιακού προσωπικού των εν λόγω κέντρων θα συνεπαγόταν ανάπαυση κατά τη διάρκεια της παραμονής των ανηλίκων που επιβλέπουν και θα είχε ως συνέπεια οι τελευταίοι να στερούνται προσωρινώς, και κατά τη διάρκεια της νύχτας, την παρουσία των συντονιστών τους, οι οποίοι είναι, εντούτοις, απουσία των γονέων τους, ενήλικες που τους γνωρίζουν καλύτερα και τους εμπιστεύονται. Εφόσον υφίστανται αντικειμενικοί λόγοι που δεν επιτρέπουν τη χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής αναπαύσεως, η επιβολή ανώτατου ορίου εργασίμων ημερών ανά έτος στους απασχολούμενους δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην εκπαίδευση συνιστά κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88.
- 55 Υπενθυμίζεται, όσον αφορά την επιχειρηματολογία αυτή, ότι, όπως προκύπτει από το γράμμα του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88, μόνον σε όλως

εξαιρετικές περιπτώσεις καθιστά δυνατή η διάταξη αυτή την παροχή στον εργαζόμενο «άλλης κατάλληλης προστασίας», εφόσον η χορήγηση ισοδύναμων περιόδων αντισταθμιστικής αναπαύσεως είναι αντικειμενικώς αδύνατη (βλ., κατ' αναλογία, προπαρατεθείσα απόφαση Jaeger, σκέψη 98).

- 56 Η απόφαση περί παραπομπής περιλαμβάνει ελάχιστες σαφείς πληροφορίες όσον αφορά τις δραστηριότητες του προσωπικού των κέντρων διακοπών και αναψυχής, τον τρόπο οργάνωσης των δραστηριοτήτων και τις ανάγκες του προσωπικού των εν λόγω κέντρων.
- 57 Δεν μπορεί βεβαίως να αποκλειστεί, λαμβανομένης υπόψη της περιγραφής των εν λόγω δραστηριοτήτων και αρμοδιοτήτων του προσωπικού των επίμαχων κέντρων έναντι των ανηλίκων που φιλοξενούνται εκεί, κατ' εξαίρεση, για αντικειμενικούς λόγους, να μην είναι δυνατή η διασφάλιση της τακτικής εναλλαγής μεταξύ εργασίας και αναπαύσεως που επιτάσσει το άρθρο 3 της οδηγίας 2003/88, κατά την προπαρατεθείσα απόφαση Jaeger.
- 58 Εντούτοις, η επιβολή ανώτατου ετήσιου ορίου εργασιμών ημερών, όπως το προβλεπόμενο από την επίμαχη γαλλική νομοθεσία, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί κατάλληλη προστασία κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από τη δέκατη πέμπτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής, καίτοι αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη ευελιξία κατά την εφαρμογή ορισμένων διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, εντούτοις πρέπει να διασφαλίζεται η τήρηση των αρχών της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων.
- 59 Παρότι το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/88 έχει την έννοια ότι παρέχει ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως στα κράτη μέλη, και, ενδεχομένως, στους κοινωνικούς εταίρους, όσον αφορά την κατοχύρωση, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, κατάλληλης προστασίας για τους οικείους εργαζομένους, εντούτοις, η προστασία αυτή, που

αφορά την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων αυτών, αποσκοπεί, όπως και η ελάχιστη περίοδος ημερήσιας αναπαύσεως που προβλέπει το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας ή της ισοδύναμης περιόδου αντισταθμιστικής αναπαύσεως που προβλέπει το άρθρο της 17, παράγραφος 2, στην παροχή στους εργαζομένους της δυνατότητας να χαλαρώσουν και να εξαλείψουν τη σύμπτυξη με την άσκηση των καθηκόντων τους κόπωση.

- 60 Μολονότι η ιδιαίτερη φύση της εργασίας ή το ιδιαίτερο πλαίσιο στο οποίο αυτή ασκείται καθιστούν δυνατή, σε εξαιρετικές περιστάσεις, την παρέκκλιση από το άρθρο 3 της οδηγίας 2003/88 και την υποχρέωση τακτικής εναλλαγής μεταξύ εργασίας και αναπαύσεως, εντούτοις εθνική ρύθμιση που δεν παρέχει στους εργαζομένους το δικαίωμα ημερήσιας αναπαύσεως καθόλη τη διάρκεια της συμβάσεως εργασίας τους, ακόμη και αν πρόκειται για σύμβαση μέγιστης διάρκειας 80 ημερών ανά έτος, όχι μόνον καθιστά άνευ ουσίας ατομικό δικαίωμα που απονέμει ρητώς η οδηγία 93/104, αλλά έρχεται επίσης σε αντίθεση προς τον σκοπό της (βλ., κατ' αυτή την έννοια, όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88, προπαρατεθείσα απόφαση ΒΕCΤU, σκέψη 48).
- 61 Βάσει των προεκτεθέντων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι απασχολούμενοι δυνάμει των επίδικων συμβάσεων συμμετοχής στην εκπαίδευση, που ασκούν έκτακτες και εποχιακές δραστηριότητες σε κέντρα διακοπών και αναψυχής, εμπίπτουν στην εξαίρεση του άρθρου 17, παράγραφος 3, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας 2003/88.
- 62 Εθνική διάταξη η οποία περιορίζει σε ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος την απασχόληση των εργαζομένων δυνάμει τέτοιου είδους συμβάσεων δεν πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής για την εφαρμογή της εν λόγω εξαίρεσεως, κατά τις οποίες χορηγούνται ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπου η χορήγηση τέτοιου είδους περιόδων είναι αντικειμενικώς αδύνατη, παρέχεται κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁶³ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπíπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφάινεται:

- 1) Οι απασχολούμενοι δυνάμει συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης όπως οι επίδικες, ασκώντας έκτακτες και εποχιακές δραστηριότητες σε κέντρα διακοπών και αναψυχής κατά ογδόντα κατ' ανώτατο όριο εργάσιμες ημέρες ανά έτος, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας.
- 2) Οι απασχολούμενοι δυνάμει των συμβάσεων συμμετοχής στην παροχή εκπαίδευσης, που ασκούν έκτακτες και εποχιακές δραστηριότητες σε κέντρα διακοπών και αναψυχής, εμπίπτουν στην εξαίρεση του άρθρου 17, παράγραφος 3, στοιχείο β' ή/και γ', της οδηγίας 2003/88.

Εθνική διάταξη η οποία περιορίζει σε ογδόντα εργάσιμες ημέρες ανά έτος την απασχόληση των εργαζομένων δυνάμει τέτοιου είδους συμβάσεων δεν πληροί τις προϋποθέσεις που τάσσει το άρθρο 17, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής για την εφαρμογή της εν λόγω εξαίρεσεως, κατά τις οποίες

χορηγούνται ισοδύναμες περίοδοι αντισταθμιστικής ανάπαυσης ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπου η χορήγηση τέτοιου είδους περιόδων είναι αντικειμενικώς αδύνατη, παρέχεται κατάλληλη προστασία στους οικείους εργαζομένους.

(υπογραφές)